

PÁR KROKOV PO BRAZÍLII

Klára
Jarunková

portugalský
inštitút ●

PÁR KROKOV PO BRAZÍLII
Klára Jarunková

Bratislava
2022

© Klára Jarunková, 1971, dedičia

prvé vydanie

Ilustrácia použitá na obálke Lu Paternostro (lupaternostro.com)

Projektový manažment Zuzana Chudíková

Grafický návrh Aurélia Garová

Grafická úprava Eva Belláková

Vydal Portugalský inštitút, Bratislava 2022, portugal.sk

ISBN 978-80-99967-15-2

PÁR KROKOV PO BRAZÍLI

Klára
Jarunková

portugalský
inštitút ●

Mláčky na pražskom letisku už pozamrzali, pod nohami chrupčia prvé ľadíky.

Na koniec októbra je noc nezvyčajne chladná, zostrená ešte aj nepríjemným vetrom. Lahký plášť, pripravený do horúcich krajín, chráni človeka slabo, ba celkom nedostatočne. Zima mnou doslova lomcuje.

Neoddá sa však vláčiť so sebou teplé šatstvo.

Podvečer zosadneme v Afrike...

Zo senegalského Dakaru odlietame tiež v noci, lenže horúcej a dusnej, ktorá svojím vlhkom zahmlieva okuliare a teplom žmýka z človeka posledné kvapky tekutín.

Päť hodín boeingom ponad Atlantický oceán a – ráno v Rio de Janeiro. Presný čas príchodu neviem, zanedbala som posúvanie hodínok. Ale bolo to medzi siedmou a ôsmou hodinou rannou.

Horúčava je ešte aj po Afrike prekvapivá. A to sa v Brazílii iba končí jar, leto vrcholí na Nový rok!

Nuž teda jar. Okolo tridsaťpäť stupňov v chládku. A koľkože je potom v lete? Pýtam sa. Ale nuž teplo, aj z vodovodu tečie horúca voda...

Z letiska Galeão, ležiaceho na ostrove Governador v Guanabarskom zálive, sa do mesta predierame cez raňajšiu dopravnú špičku. V hustom prúde sa osemdesiatkou rútia autá, využívajú diery, predbiehajú sa vpravo i vľavo. Nedôverujú

smerovkám, v tlačnici zle viditeľným, šoféri radšej vytŕčajú ruky z otvorených okien a prstom ukazujú škáru, do ktorej sa hodľajú pretisnúť. Objavil si prvý, chod! Sused trochu pribrzdí, víťaz ďakuje, masa sa formuje znova, rúti ďalej, prepletá vo svojom vnútri. Známi na seba pokrikujú, na automobilových anténach svietia ľahké pomarančové gule, nastoknuté len tak z rozmaru, z mnohých áut kričí pestrá výzdoba z papiera i fotografií.

Prechádzame výstavnou časťou starého mesta. Popri nás na štíhlych pilieroch kráča dlhý vzletný arkádový most alebo plot, je to veľmi pekné a je to poschodový vodovod, postavený v rímskom štýle. Asi ten ohrievač vody.

Podbiehame tunelom jednu či dve strmé zvonovité hory. Za každou z nich sa vynára nová, životom kypiacá štvrť, odlišuje sa od tej predošlej a predsa s ňou harmonizuje.

Únava z desaťtisíckilometrovej cesty ustupuje vzrušeniu. Sem rozhodne musím prísť pešo, i sem, i sem, aj do tých palmových alejí, stúpajúcich úbočiami k ľahkým palácom. Ako to všetko stihnem? Ako opustím nepoznané?

Milosrdný tunel znova poskytuje prepotrebný odpočinok vypätým nervom, rozľietaným očiam.

Na druhej strane sa otvára prekrásna panoráma. Pripomína pokojnú symfóniu. Široká belasá hladina jazera s tichými lodičkami, v pozadí zalesnené kopce, nad nimi vysoká hranatá hora. Uháňame po brehu jazera, zastavanom vilami. Kde-tu sa na tmavú zeleň vrchov premieta ihlovitý mraкодrap alebo do vlnovky postavený činžiak.

Míňame kopec, ktorý spadá k jazeru stenou skoro kolmou. Na tomto úbočí, nie celkom kolmom, ale krkolomnom, som po prvý raz uvidela favelu, jednu z mnohých riodejaneirských štvrtí chudoby. Nesčíselné množstvo baračikov, pozliepaných z dosiek a plechov jeden nad strechou druhého, ako pestrý koberec pokrýva strmé úbočie. Z favely sa trúšia deti, prebiehajú cez cestu, do veľkých plechovíc naberajú vodu z modrého jazera...

O chvíľu vchádzame do Ipanemy. Táto štvrť leží medzi brehom Atlantiku a sladkého jazera. Má šírku iba troch či štyroch ulíc, z ktorých dve sú pobrežné avenidy. Prostredná, Visconde de Pirajá, má byť po pätnásť dní mojím domovom.

Všetky krátke uličky, križujúce Ipanemu, ústia na pláž.

A to vôbec nie je na zahodenie, hovorí kultúrny atašé, keď vyjednáva ubytovanie v hoteli Vermont.

Slnce pripeká a človek mu naozaj rád verí.

Dve-tri ľadové coca-coly, v izbe krátka inštrukcia o tom, ako zaobchodiť s klimatizátorom, aby vzduch ochladzoval, ale neurobil z izby chladničku, narýchlo rozbalený kufor a – plavky. O dákom dospávaní precestovaných nocí nemôže byť ani reči.

Krátkou uličkou Monte Negro utekám k moru.

Oceán hučí, vysokou bielou vlnou lemuje širokú pláž. Chystám sa prebehnúť prímorskú autostrádu, predelenú vencom paliem, musím však na chvíľočku zastať: v palmových korunách hlasno šuchoce svieži morský vietor. Počúvam...

V tej chvíli z udivujúcej blízkosti zazriem Dvoch Bratov. Stoja na pravom krídle pláže

a monumentálne ju uzatvárajú. Ich vysoké zaostrené špice sa prudko odkláňajú od seba, akoby sa bratia hnevali, že ich spoločný základný masív nasilu drží pokope. Vzadu kreslí po nebi nevidane fantastickú krivku dlhý zalesnený hrebeň. A ako by toho ešte nebolo dosť, krčí sa v diaľke vysoká tabuľovitá Gavea, premietnutá z tohto miesta na nedohľadnú belasú plochu Atlantiku.

Vstupujem do rozhorúčeného piesku a dlho idem po prázdnej pláži, tvárou obrátená k tomu zázraku. Keď na bosých nohách pocítim boľavé spáleniny, vchádzam do mora a konečne odtrhám od hôr oči, zaliate slanou vodou.

Prichádza čierna slúžtička s bielym deckom. Berie chlapca do náručia a pomaly s ním kráča proti vysokej vlne. Pri stretnutí sa zvrtné bokom k ťažkej vodnej stene, vlna prijíma hru a ponad hlavy dvojice prevaľuje biely ručiaci vodopád. Dieťa radostne výska, prehadzuje sa černoške v náručí a s vystretými rukami sa obracia proti druhej, mocnejšej vlne. Zrážka – a obidvaja ležia na morskom piesku, vzápätí zalievanom vodou. Černoška schytí chlapca za ruku a beží z dosahu vlń. Utiera dieťa do osušky a sama, na pohľad celkom suchá, len ľahkým dupnutím striasa z pokožky niekoľko kvapiek vody.

Pláž ožíva.

Pribieha futbalová jedenástka, smiešne poskakuje po rozpálenom piesku. Skôr ako chlapci letí do mora lopta, vyskakuje na hrebeň vlny, mizne v priepasti, objavuje sa na ďalšom spenenom štíte – a rýchlo sa vzdáva od brehu.

Chlapci skáču do vody, prerážajú vlny, ktoré možno iba podplávať, bijú sa, topia jeden druhého a keď majú kúpeľa dosť, dajú sa povyhadzovať na breh búriacim morom. Jedenástka sa pomaly formuje. Je to jedenástka zložená z chlapcov bielych, čiernych i viac či menej hnedých, podľa toho, aká farba častejšie vstupovala do rodokmeňa mladých futbalistov.

Čakajú už len na loptu, ktorú im more statočne vracia. Bleskove sa rozvíja svižná hra plná obratov, zvratov, hlavičiek, nožničiek a podobnej, často celkom samoučelnej parády. Je to hra, ale aj ctižiadostivá drina, na konci ktorej zjavne a príťažlivo žiari Pelé, čierna hviezda Brazílie.

Ľudí na pláži pribúda. Okrem čiernych pestúnok prichádzajú už aj dámy, krdliky dlhovlasých dievčat a páni, zahrúžení do novín.

Najrýchlejšie sa však množia futbalisti. Zaberajú najnižšie, vlhké polohy pláže, rytmicky poskakujú, sústredene sa zmocňujú lopty, ich rany však nie sú mocné ani vysoké. Dôraz sa kladie zjavne na virtuóznosť a estetiku výkonu.

Veľa behať nemusia, more hrá s nimi, vracia lopty do hry spoľahlivo, ako najlepší brankár sveta.

Hučiace vody neúnavne a pekne zvysoka polievajú pláž bielymi vodopádmi. Len v najhorúcejšom lete sa more unaví, pokojne ľahne k brehom Ria a nastaví kráľovnej všetkých sveta miest azúrové zrkadlo bez jediného kazu.

Piesok je zlatý, trbliecu sa v ňom drobné lupienky sľudy. Ani stopy po prachu, po špine. Vetrík sa hrá s vlnami, s palmami – piesok necháva na pokoji.

A keď človek občas ukradomky a šporovlivo pozrie na hory, pocíti vždy znova príval mocných neznámych citov, veľmi podobných šťastiu.

Nevidela som, prirodzene, všetky krásne kúty sveta ani všetky nádherou preslávené mestá a povesti o Riu ako najkrajšom meste sveta ma podnecovali skôr k neviere ako k viere. Pyšná sebaistota kánona mi bola nesympatická. Mala som sto chudí vyvrátiť všeobecne platnú dogmu – teraz, keď už nemusím veriť, ale sa môžem na vlastné oči presvedčiť.

Presvedčujem sa teda a – kajám sa za svoju trufalosť.

Nič nemôže otriasť prvenstvom Ria de Janeiro.

Hýrivou krásou ho obdarila sama príroda a len ona by v záchvate dákej temnej zloby mohla poškodiť svoj najkrajší klenot, ktorý ozdobilá všetkým, čo v bohatej šperkovnici má.

Predo mnou stojí problém celkom iný: ako tú krásu opísať. Ako ju opísať bez veľkých slov, keď na veľkých slovách je zas také ľahké stroskotať.

Tu však, kde na čiare šťastného stretnutia vlašného Atlantiku s večne zelenou krajinou leží rozprávkové mesto, tu sa novým, bohatým obsahom naplňajú slová tak beznádejne prázdne, ako je poézia, vzlet a fantázia.

Rio de Janeiro vlastne nie je mesto, ako si ho normálne predstavujeme. Je to kúzelné osídlená Guanabarská zátoka a ešte kus pobrežia proti voľnému moru. Má šesťdesiat kilometrov teplých

prívetivých pláží, ktoré nie sú len pásmom nedel'ného odpočinku, ale bytostnou súčasťou mesta, jeho filozofie a poézie.

Nie však iba na plážach si leží krásne mesto, ale aj v mäkkom náručí pohoria Serra Carioca, v nižších polohách pokrytého pralesom. Dýcha súčasne morský i horský vzduch. A to hovorím ešte iba o hrebeni, ktorý je súčasťou tisíce kilometrov dlhého a členitého masívu Serra do Mar. Ten sa tiahne pozdĺž celého východného pobrežia Brazílie.

Okrem neho dostalo však Rio do vienka mnoho osamelých zvonovitých vrchov. Týčia sa priamo v meste, oddeľujú od seba prekrásne štvrte romantických mien. Zásluhou hôr je päť – či šesťmiliónové Rio de Janeiro mestom veľmi prehľadným, v ktorom je ťažko zablúdiť i slovenskej krpčiarke s dedične narušeným zmyslom pre orientáciu. Odhliadnuc od toho, že blúdiť v Riu je sladké dobrodružstvo: nohy stúpajú po kráse mozaikových chodníkov, únavu necítia a pohľad na vysoké hory nevidaných tvarov pripína človeku krídla, akoby bol znova celkom mladý a poznával prvú lásku. Určite chvíľami aj lieta. Ako inak si možno vysvetliť skutočnosť, že po mnohokilometrových potulkách sa vracia domov svieži a o polhodinu znova vychádza potvrdiť si, že bizarné hory tam naozaj stoja, že sú nad Leblonom. Dvaja Bratia so špicami od seba odklonenými, stojí za nimi truhlicovitá Gavea, týči sa uprostred mesta Corcovado s bielym Kristom a Cukrová Homôľa, vysunutá do mora, víta lode, plávajúce k Riu.

Tak veľmi sa tu všetko podobá magickej krajine snov, že sa človek až zdráha uveriť...

A znova hory a more tentoraz v nerozlučnej symbióze. More objíma z obidvoch strán reťaze hôr, či reťaze hôr vystupujú z mora? Nespočítateľné množstvo osamelých brál, vrchov jednotlivých i zreťazených, zalesnených, holých i ozdobených navrchu len ľahkou šticou paliem. Znásobené v mihotavom vodnom zrkadle, ovrúbené bielym príbojom vyrastajú hory priamo z belasej hladiny mora. Členia ju na množstvo zálivov, zátok a prielivov. A vyvolávajú v človeku silné emócie a zmätok nad krásou nepomenovateľnou, neroztriediteľnou.

Len z Corcovada možno dovidieť, ako sa v diaľke na severe pripájajú „morské“ hory k pevnine. Obrovský záliv, ktorý tak vytvárajú, je slávna Guanabarská zátoka.

Videla som ju dvakrát z lietadla, prezrela pod viacerými uhlami z rôznych výšin Ria a – prehľadnejšie opísať ju neviem

Na svoje ospravedlnenie uvádzam správu z histórie:

„V noci na rozhraní rokov 1501 a 1502, teda podľa všetkého v noci silvestrovskej, vplávala do Guanabarského zálivu portugalská loď s kapitánom Gonçalom Coelho na palube. Keď sa rozvidnelo, pochytil posádku i s kapitánom úžas a zmätok nad nevídanou krásou neprehľadného množstva hôr, zálivov a prielivov. Coelho dal rozkaz uviesť loď znova do pohybu, prekrižoval niekoľkokrát čudesný záliv, poprezeral, čo sa dalo, a z poznaných udivujúcich faktov vyviezol záver, ktorý vpísal do lodného denníka:

„Objavili sme ústie neznámeho veľtoku a keďže je dnes 1. januára 1502, dávam toku meno Januárova rieka – Rio de Janeiro.“

Januárovej rieky, pravdaže, niet a ani nikdy nebolo. Úcta k histórii a k historickým omylom však dala meno neskoršie založenému mestu Rio de Janeiro.

Tak sa pomýlil kapitán Gonçalo Coelho,orský vlk, ktorého by nemalo prekvapiť a dezorientovať nič. Okrem, ako sa ukázalo, Guanabary. Čože možno potom žiadať od človeka, ktorý nikdy nebol ani len plavčíkom?...

Na ukážku vôd sladkých je v Riu jazero Rodrigo de Freitas a v ňom niekoľko ostrovčekov. Jazero brázdia biele plachetnice a rybári, presýtení darmi mora, tu na udice chytajú sladkovodné ryby.

Určite je na svete mnoho krásnych miest. Môžu mať skvelejšie námestia, vzdušnejšie bulváre, vzletnejšie stavby, bohatšie chrámy, staršie múzeá.

Ale krajšie ako Mesto Januárovej Rieky byť nemôžu.

Nemôže na svete existovať mesto, ktoré by malo čarovnejšie prírodné podmienky, ako má Rio.

S pocitom permanentného sviatku, so zrakom obráteným k nebu, rozčlenenému horami, s očami stratenými v nekonečnosti mora nemožno trvale žiť nikde, ani v Riu. Skôr či neskôr silou vôle presvedčí cestovateľ sám seba, že panorámy sú v Riu de Janeiro javom stabilným a že ich teda ešte mnohokrát uvidí.

Vtedy si obuje pohodlné sandále a vkročí do ulíc mesta.

Do ulíc, hovorím, nie do tej či onej štvrti. Len tak do ulíc, medzi ľudí. Každá anonymná ulica Ria, ba vari všetkých miest Brazílie má moc poriadne zakrútiť hlavou Stredoeurópana.

Pozerať, biela tvár! A keď sa dosť napozereáš, choď s tou svojou zelenkavou pleťou k doktorovi, či ťa náhodou nehlodá dáka choroba.

Chodím po uliciach, nenápadne i nápadne pozerám ľudí a opakujem si v škole naučené fakty: obyvateľstvo Južnej Ameriky a zvlášť portugalskej Brazílie sa skladá z Indiánov, belochoch, černochoch a miešancov, ktorí v ňom tvoria po belochoch najpočetnejšiu skupinu.

Zo zbežnej prehliadky ulíc by som súdila, že miešanci tvoria skupinu vôbec najpočetnejšiu, i keď zo štatistiky viem, že z osemdesiatich piatich miliónov Brazílčanov je najviac belochoch. Misku váh

v ich prospech v našom storočí isto prevážil iba vysoký počet prisťahovalcov z rôznych krajín Európy.

Ale aj Ázie! Žltá šikmooká Ázia najmä v posledných desaťročiach vnáša do brazílskej miešanejiny nový zaujímavý prvok.

Všímajme si však ľudí na ulici. Čítali sme o nich v učebniciach, ešte máme v pamäti strnulé kolorované obrázky typických predstaviteľov rás i rasových miešanín. A tu ich, hľa, máme živých. Plnú odpoľudňajúcu ulicu pestrých dietok Brazílie.

Bez debaty najkrajší sú miešanci. Hnedastá pleť, iskra v temnom zraku, postava štíhla, uvoľnený krok. Vlasy raz černošsky zbrčkavené, inokedy mäkšie, vlnisté, málokedy rovné, a vždy tmavé. Okrem, pravda, veľkomestsky odfarbených blondínok, ktorých však je zanedbateľne málo. Mnoho dievčat je veľmi krásnych a mladíci, temperamentne po nich strieľajúci očami, za nimi veru v ničom nezaostávajú.

Najzaujímavejší sú tí, na ktorých si príroda skúšala svoju výtvarnú fantáziu.

Len z jej ateliérov mohol vyjsť naoko beloch s črtami výrazne černošskými, alebo dievčatko s úzkym noštekcom a malými ústami, taký čierny hnedooký anjelič, povievajúci po pás dlhými rovnými vlasami gaštanovej farby.

Pred výkladom stojí dáma s tvárou indiánskeho náčelníka v jemnom, veľmi ženskom prevedení. Keď sa obráti, človek si musí všimnúť jej jasno belasých očí. A tu prichádza čiernovlasý pán s fúzikmi pod nosom, tvár úzka, biela, ostro rezaný, skoro španielsky profil. Ide si len tak naľahko, v šortkách, lenže z tých šortiek trčia nohy hodne čierne. Niet

pochybností – sú to nohy černošské. Plieskajú do sandálov typickými ružovými podošvami.

Tento posledný príklad mi každý vyvracia nik nechce uveriť. Nevie, ako mám ďalej dôverovať vede, ktorá vraj taký variant nepripúšťa, hoci ja som ho na vlastné oči videla.

Čierni Brazílčania zjavne náležia k viacerým typom. Jedni sú nízki a rozložití, s drsnými širokými tvármi, iní zas majú postavu vysokú a črty miernejšie. Čierne ženy prekvapujú raz bujnými tvarmi, inokedy vznešenou štíhlosťou.

Belosi sú... belosi. Pôvodní starousadlíci, vylepšení v dávnejších pokoleniach sem-tam kvapkou africkej či indiánskej krvi, zapadajú do pestrej mozaiky vcelku harmonicky. Ale beloch naozaj bledý, vybielený európskou pozdnou jeseňou, sa Riu musí cítiť ako bezfarebná prechorená amoeba v krdli pestrých rybičiek. Preto najlepšie urobí, keď sa hneď v prvý deň do pomarančova spáli na horúcej ipanemskej pláži. Potom možno vynikne aj on ako nový exemplár zaujímavo opuchnutých črt vyššej, ťarbavo a neladne sa pohybujúcej postavy.

Veru, v porovnaní s Brazíliou sa celá stará Európa pohybuje dôstojne, slovom ťarbavo a neladne.

Ludia v Riu chodia nedôstojne. Spočiatku som si i ja myslela: Nuž, dievča, keby si sa týmto krokom nieslo u nás po námestí, šla by za tebou taká procesia, že pod Manderlou by určite došlo k dopravnej kolízii. Čoskoro som však spoznala, že tam chodia nielen dievčatá, ale aj chlapci, nielen mladí, ale aj starší a že tanečný, v bokoch uvoľnený krok je v Brazílii celonárodným štýlom chôdze.